

A kutatás örömeiben

az AMEGA beszélgetőpartnere:

Dr. Sipka Sándor

*a Debreceni Egyetem Klinikai Immunológiai Tanszékének
emeritus professzora*

Pfarrkirchenben születél, de őszintén szólva, nem tudom, merre keressem ezt a települést a térképen.

Pfarrkirchenbe, Bajorországba „csak” megszületni kerültem. De erről a „csak”-ról – mint minden háborút túlélő család és gyermek életéről – külön regényt lehetne

írni, és lehet értelmezni ezeket a „csodák” vagy a „Gondviselés” szemszögéből egyaránt. 1945. június 25-én (Szent Iván éjjelén) születtem az amerikai megszállás alá került szép kisvárosban, már a háború után. A születésemet vezető orvosomnak 1974-ben még személyesen adtam át az első nemzetközi cikkem dedikált példányát.

A terhes édesanyám és kísérijeként a nagymamám egy kedves rokon családdal együtt vágott neki sokakkal együtt a menekülésnek az orosz front elől 1944 őszén. Ausztrián átgyalogolva, hatalmas szerencsével és félelmetes kalandok után ebbe a békés kisvárosba, Pfarrkirchenbe jutottak el sok más magyarral együtt.

A nyelvzseni édesanyám az amerikai parancsnok tolmácsa lett, ami nagyban segítette a túlélésünket. A keresztelésem szeptemberben az evangélikus templomban a „magyar menekültek” összetartozási ünnepe is volt. Októberben az első „hazatérő” vonatra *egyetlen* ülőhelyet kaptunk, amelyen édesanyám és nagymamám felváltva osztozott úgy, hogy míg az egyik ült, addig a másik a két karjával akadályozta, hogy csomag essen rám.

A 70. születésnapomra elvittem a családomat ebbe a pfarrkircheni templomba, ahol orgonán eljátszottam az „Áldjad én lelkem, a dicsőség erős királyát” című protestáns dicséretet.

A szintén kalandos, két hónapot igénylő hazatérés után édesanyám a vásárhelyi Református Leánygimnáziumban folytatta a német-francia szakos tanári munkáját. Édesapámnak az orosz fogságba küldött lapokat az akkor ugyancsak ott tanító *Németh László* címezte, aki már akkor tudott

oroszul is. Édesapám, aki a fiúgimnázium igazgatójaként még a katonai behívója előtti utolsó lépésével nem teljesítette a belügyminiszteri parancsot, hogy a hetedik és a nyolcadikos fiúkat a fontra vigyék, az én második születésnapomra érkezett haza.

A felmenőidről kérdeznék még.

A szüleim első generációs értelmiségiek voltak: nyelvtanárok, akiknek a társadalmi felemelkedése a kiváló képességeik, szorgalmuk és tisztességük révén történt. Nagy hatású tanárok voltak! Szenvedélyük volt az idegennyelv-tanulás. Édesanyám német, francia, orosz és angol nyelvet tanított. Édesapám magyar, latin, görög és orosz szakos tanárként működött, de életét a Szegedi Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Intézetének docenseként fejezte be. A tudományos aktivitás és érdeklődés az egész életét végigkísérte. Kandidátusi értekezését a magyar irodalomtanítás tankönyveiről írta. Arra a kérdésre, hogy mi a legkedvesebb foglalkozása, azt mondta: „a műveltség dolgaival való foglalkozás”.

A családomban nagy szerencse volt, hogy édesanyám szülei és nagymamája velünk élt. Tőlük hatalmas szeretetet kaptam a húgommal együtt. A szüleim tanítottak is engem a gimnáziumban. Édesanyám oroszra, németre és angolra, édesapám latinra. Ezekből a nyelvekből érettségiztem is. Ez hatalmas útravaló volt! Emellett egy több száz kötetes könyvtár rejtő (részben apám kezével épített) szép kertés házban laktam, gyönyörű „vásárhelyi” festmények között, amiket a szüleim művész barátai festettek. A kertünkben lévő artézi víz kellemes ízét most is a számban érzem! Édesapám nevelt a sportolásra. A vívás lett a fő sportom a tenisz és az úszás előtt, bár mindhármat máig művelem. Kardvívásban országos 8. helyeztettem a középiskolás bajnokságon 1963-ban. Az utolsó aranyérmemet húsz éve nyertem a helyi egyetemi bajnokságon. Ehhez kapcsolódik a friss, néhány hetes élményem. Egy kongresszuson így ismert fel

és mutatott be a munkatársának egy fiatal kutató kolléga: „Itt van az az ember, aki húsz évvel ezelőtt összekaszabolt!”

Bár Bajorországban születtem, a gyermekkorod Hódmezővásárhelyhez köt.

Ezt a várost a múlt század elején Ady „paraszt Párizs” névvel illette, mikor élénk szellemi pezsgést és művész életet ismert meg itt. Ezért van a „Párizs” hasonlat. A „paraszt” jelző az „eredetiség” észrevétele: annak a sajátos lokálpatrióta érzésvilágnak, szellemiségnek a megnevezése, ami az ország egyik leggazdagabb mezővárosában úgy jött létre, hogy a jómódú gazdacsaládok egyetemét végzett gyermekei a város vezetői lettek, akik nem hogy szégyellték, hanem egyenesen büszkélkedve tartottak fenn egy „paraszt mítoszt”. Ebben józanság, okos gyakorlatiasság, nagyfokú önállóság, művészet- és kultúrapártolás, szellemi érdeklődés, továbbá hatalmas, kedves helyi humor működött. Ez ragadta meg *Németh Lászlót* is, aki a szüleimmel életem át tartó, szép barátságot ápolt.

Az én Vásárhely képeimbe nemcsak a strand, a korlátlan sportolási lehetőség, a magas kultúrra befogadása tartozik, hanem a gondokban való családi és városi összetartozás is, a segítségadás, a jó szellem.

Nagyon sokat jelentett, hogy mind a négy nagyszülőm „kevés földből” élő személy volt, és én lelkileg erősen hozzájuk tartoztam. Büszke voltam rájuk! Úgy adódott, hogy 1962 és 63 májusában, amikor a földjük beadása után a tsz-től „kapott” (nekik járó) egy-egy holdas háztáji földjeik megművelésére idős koruk miatt segítségre szorultak, megismerhettem a kukoricakapálás nehézségeit, de a fiatal, sportos szervezet fizikai és lelki diadalát is. Életemre szóló élményem, amikor május végén, az első kapálás után hazafelé bicikliztem a gyönyörű alkonyban, virágozott az akác és az illata keveredett a frissen kaszált lucernával! Én pedig ennyi szépségtől meghatva, felszabadultan, de könnyezve üvöltöttem a mezőn *József Attila* „A Dunánál”

című költeményét. A szépség élményekből természetesen nem hagyhatók ki a főszereplők: a lányok, a „Vásárhelyi Lányok”!

A Bethlen Gábor Gimnázium mennyire határozta meg a pályádat?

Kitűnő iskolákba jártam, kiváló tanítóim és tanárim voltak. A Bethlen Gábor Gimnáziumban a miénk volt az első olyan osztály, ahol a város iskoláinak legjobb tanulóival indítottak egy „orosz tagozatot”, heti öt orosz órával és két latinnal. Ebből a társaságból máig erősen összetartó, igazi közösség formálódott. Egyetemre csak egy társunk nem került, aki nem is akart, ő jól kereső kereskedő lett. A jobb tanulók közül egyik társunk az MTA rendes tagja, van négy MTA doktor, egyetemi tanári címmel, további szép pályát futott be több társunk nemzetközi hírű aktív régészként, neves újságíróként, volt külügyminiszterhelyettesként vagy Széchenyi-díjas növénynevelőként. A gimnázium a 60-as években az ország legeredményesebb tíz iskolája közé tartozott a felvételizők eredményei szerint. Nagyon egészséges, jó szellem uralkodott. Kiváló szaktanárok magas színvonalat mutattak és igazságosan követeltek, kedves szigorral és nagy szeretettel. Ez az iskola minden diáknak társadalmi „emelkedést” jelentett. Jó volt ide járni!

Bennem ugyanakkor már korán megfogalmazódott a dilemma, hogy a nyelvész-bölcsész szüleim pályáját folytassam-e vagy kezdjek valamit azzal az új felismeréssel, hogy a természettudományi tantárgyakat, amiket szintén kiváló tanárok tanítottak, legalább annyira, ha nem jobban megszerettem, mint a humán tárgyakat. Bár 1963 tavaszán még aranyérmert nyertem az Országos Diáknapokon az „Ókor” című versciklusommal, a kompromisszumos és gyakorlati megoldást az orvosi pálya választása jelentette Debrecenben.

Miért választottad Debrecent?

Volt ennek gyakorlati és érzelmi oka egyaránt. A nyomós ok az volt, hogy Szegeden

kollégiumot nem kaptam volna, albérletbe kellett volna mennem. Ugyanakkor Debrecenben a keresztszüleimnél egy szép villában lett szobám, szerethető otthonom. Keresztapám a KÖJÁLL igazgatóhelyettese volt, kiváló orvos és nagy zenebarát. Nagyon sokat kaptam tőle mindkét területről. Keresztanyám az anyai águnk gazdag szeretetét testesítette meg csodálatos háziasszonyként. Az érzelmi ok apámtól jött: ő Debrecenben szerezte meg a tanári diplomáját, és hatalmas „Debrecen szeretetet” plántált belém. Én is debreceni diák akartam lenni!

És debreceni diák lettél!

Amikor 1963 augusztusának végén kiléptem a debreceni vasútállomás kapuján és szembenéztem a Nagytemplommal, úgy éreztem, hogy nekem itt jó helyem lesz. Ki merem mondani: így lett! Az életem itt teljesedett ki, nemcsak a szakmában, hanem még a párválasztásban is. Minden lényeges történés ide köt! Nagy szerencse volt az évfolyamunk indulásában, hogy nálunk törölték el a származási kategória szempontját a felvételinél. Sokan voltak ezért olyanok, akik több év próbálkozás után kerültek be. Hatalmas hatása volt ennek a tanulási szellemre! Mindenki nagyon komolyan vette az egyetemet végig a hat év alatt, majd az orvosi hivatást, amihez kedvező feltételeket kaptunk. Végzés után olyan lehetőségek nyíltak országosan, hogy szinte mindenki ott kezdhett dolgozni, ahol kívánt. Az 55 éves évfolyamtalálkozóra készülve látszik, hogy mindenki szépen helyt állt a munkájában, és tisztességes önálló megélhetést tudott teremteni magának és gyermekeinek. Számomra Debrecen városa és egyetemei a további emberi „emelkedést” hozták. Az orvosi stúdiumok minden eleme nagyon érdekelt. Minden oktatótól próbáltam tanulni. A jótól a jót, hogy igen, a rossztól, hogy ezt, így nem! A diákéletben pedig széles, izgalmas és gyönyörű volt a kínálat.

Utólagosan figyelmet érdemel, hogy első év második félévében már jelentkeztem az Or-

vosi Kémiai Intézetbe, és egy új vizeletcukor kimutatási módszert próbáltam kifejleszteni, ami működött is, de a régié jobbak voltak. Ez jelezte, hogy hatalmas kutatói becsvágy működik bennem. Negyedévtől a kórélettan intézetben lettem szakkörös, majd hatodéven már demonstrátor, önálló csoporttal. Ide a kísérleti immunológia és *Kesztyűs Lóránd* személye vonzott. Nagyon szerettem minden tantárgyat. A klinikai gyakorlatokat komolyan vettem, készülve arra, hogy ha általános orvosi diplomát kapok, akkor a körzeti orvosi munkakört el tudjam látni. (A fogászati szigorlat előtt a belépéshez tizenkét fogat ki kellett húzni. Nekem húsz foghúzásom volt.)

Mikor találtad meg a választ a „gyógyítás vagy kutatás” kérdésre?

Pontosan emlékszem a napra és a helyzetre, amikor meghoztam a döntést, hogy én a kórélettan intézetben kezdem a pályámat kutatóként, oktatóként. 1968 novemberének egyik ködös, hűvös péntek délutánján két óra körül járhatott az idő. A II. Belgyógyászati Klinika orvosi szobájában annak a négy betegnek a kórlapjait rendezgettem, akik az „én” kórtermekben feküdtek. És fáradtnak éreztem magamat. Belegondoltam abba, hogy aznap délelőtt én bizony nem sokat dolgoztam. Majd abba, hogy ha akarnám, akkor jövőre ülhetnék pontosan itt, de akkor már ténylegesen terhelve lennék. No jó, nagyon szeretem ezt a gyógyító munkát, de akkor délután öt után kellene elkezdni a kutatómunkát a la-

borban. Azt pedig úgy nem lehet komolyan csinálni! A kérdés világos: klinikum vagy kutatás? Melyikről tudok inkább lemondani? Ekkor jutott eszembe édesapám példája, aki még a legsanyarúbb körülmények között is végzett valami tudományos munkát. Akkor a válasz: kutatás és kórélettan! Azzal a fogadalmmal, hogy bárhogyan alakul a sorsom ott, sosem teszek magamnak szemrehányást. (Ezt azért később kellett néhányszor ismételnem...)

A gyakorló orvosi munkát később nyári, falusi körzeti helyettesítésekben próbáltam csinálni egészen 1981-ig. Szerettem, élveztem, és kaptam szép elismeréseket is. Ugyanakkor bevallom, az állandó formáját nem bírtam volna sem fizikailag, sem idegileg. A gyógyító orvosi tapasztalat mellett ezek a helyettesítések tették lehetővé, hogy 1974-ben be tudtam lépni egy debreceni társasházba, továbbá kimondhatatlan jelentőségük volt abban is, hogy valós ismereteket szereztem a hazai vidéki viszonyokról.

A kórélettan intézet milyen szerepet játszott a pályád indulásában?

Tömören: meghatározó jelentőségű! Többszörösen pozitív a mérleg, még a negatívumokban is. Elsődleges, hogy itt váltam kutatóvá – nagyon szerencsésen. Igen, hatalmas szerencsére volt szükség, ugyanis a karizmatikus adottságú *Kesztyűs Lóránd*nak különleges, de hatékony módszere volt a fiatal kutatók önállóságra nevelésében: meg kell adni a

feltételeket a munkához, de mindenki maga próbálja megtalálni egy kutatási kereten belül azt az újat, ami a sajátja lesz. Ez szörnyű és gyönyörűsége egyszerre. Ha viszont megtalálsz, átéled a saját, eredeti megfigyelés egyszeri örömét, mámorát (endorfinját), akkor utána téged elűzni sem lehet a kutatásoktól. Ha viszont nem kapod meg ezt a sorstól, akkor keress más területet.

Az első két évben szenvedtem, de az önbizalmam, hitem szerencsére töretlen volt. Végül a körülmények szerencsés együttállásának köszönhetően rátaláltam a „limfokin (citokin)” témára, amiből 1973-ban még csupán három közlemény volt az irodalomban, de 1986-ban már Nobel-díjat adtak érte. Emberi limfokin készítmények 10 millilitereit tudtam a szakköröseimmel előállítani és vizsgálni. Ebből a témából elsőként írtam kandidátusi értekezést az országban 1980-ban.

A kutatói munkád során eljutottál a tengerentúlra is.

A kóréleti intézet hatalmas ajándéka volt még az is, hogy 1977–78-ban egy évet tölthettem az Egyesült Államokban, Bethesda-ban, a National Institutes of Health nevű kiváló intézményben, *Laki Kálmán* professzor laboratóriumában. A legfontosabb tapasztalatom annak megérzése volt, hogy milyen a nagyon magas szintű, intenzív kutatói életforma a kivételesen okos és képzett emberek körében. Másodsorban pedig az, hogy a szerencsétlennek látszó helyzetekben a megoldásra törekvő, elszánt, tisztességes munka hozhat nem várt, fontos új eredményt. Ilyen volt az a munkám, amit nem tudtam befejezni, mert haza kellett jönnöm az egy év lejártával. A részeredmény utólagos leközlésével mégis publikálni tudtam, hogy a sarlósejtes vörösvérsejtekben fokozott a szöveti transzglutamináz aktivitása, és az a molekulatípus, amivel Kálmán bácsi javaslatára végeztünk enzimgátló vizsgálatokat, a betegség jelenleg használt gyógyszereit jelentik. A sarlósejtes anémia az afroamerikaiak között

elterjedt, súlyos, öröklődő betegség. Ezeket a kísérleteimet tartom életem legheroikusabb tudományos teljesítményének az adott, nehéz körülmények között. A vérmintákat washingtoni kórházi betegekkel kellett beszerezni és vizsgálni hétfői begyűjtésekkel a saját kontroll véremmel szemben. Végül, és nem utolsó sorban lenyűgözően hatott rám az élet minden területén, hogy az Egyesült Államok történelmének talán legszerencsésebb időszakát éltük és az „enyhülés” még működött. A magyar korona visszaadása akkor volt folyamatban. A sarlósejtes eredményeimet ennek a közösségnek ajánlottam.

Időközben megváltozott a munkahelyed.

Az életem szakmai és emberi kiteljesedését jelentette, hogy 1984-ben *Szegedi Gyula* professzor áthívott a III. Belgyógyászati Klinika Regionális Immunológiai Laboratóriumának vezetésére. Kiemelkedő szakmai és emberi közösségben dolgozhattam az immunológiai betegek kivizsgálása és az ehhez kapcsolódó tudományos munkák során.

Az MTA doktori értekezésemet a foszfolipáz A₂ enzimek kutatásával kapcsolatos munkáimból írtam. A „limfokin téma” mellékterméke volt a szekretált foszfolipáz A₂ enzim leírása 1992-ben, három hónap késéssel, a világon *másodikként*. Ebben sokat köszönhetek *Farkas Tibor* akadémikusnak.

A 2014-ig működő laboratóriumnak két kivételes értéke volt. Egyrészt eljutottunk oda, hogy a klinikai immunológia és allergológia minden típusú diagnosztikai módszerét alkalmazni tudtuk, továbbá olyan 34 fős kollegiális közösséget hoztunk létre, amit egyik munkatársunk véletlen ösztönéssel így jellemezett: „Ide jó bejönni!” Életem fő művének tartom ennek a közösségnek a megteremtését, mert ebben döntő részem volt *Szegedi Gyula* mellett. Jelenleg egy kis létszámú kutatólaboratórium működik a régi helyén a Klinikai Immunológiai Tanszék részeként, ahová napi rendszerességgel járok kutatni „professor emeritus” címmel és tempóban...

A tudományos karriereden belül melyik munkád jelent számodra igazi sikerélményt?

A közel 350 publikációm mindegyike nagyon kedves számomra, mivel teljesen vagy részben „belőlem szakadt ki”. Mégis van köztük néhány kiemelkedő jelentőségű: a limfokin munkák, a szekretált foszfolipáz A₂ enzim leírása, az adenzin gátló hatásának leírása az IL-1 és arachidonsav termelésre, az adenzin oki szerepének kimutatása az abdominális kompartment szindróma kialakításában és oki terápiájában *Bodnár Zsolt* PhD hallgatómmal együtt, az „ATP-adenozin veszély ciklus” leírása stressz helyzetben, a csökkent proteinkináz C aktivitás kimutatása az SLE-s monocitákban, és legújabban a borokban levő peroxidázok vizsgálata.

A mindennapi munka mellett mivel tudsz regenerálódni?

A fő támaszom és hátterem, hogy nejem, *dr. Kovács Judit*, belgyógyász, családorvos 1979-től velem él. Két fiút neveltünk fel: *Sándor* kardiológus, PhD fokozattal a Debreceni Egyetem Kardiológiai Klinikáján, három unokával; *Péter* jogász, PhD fokozattal a Debreceni Egyetem Munkajogi Tanszékén, emellett aktív ügyvéd, két unokával. A család folyamatosan sok örömet ad a természetes, napi nehézségek mellett.

A sportolás 11 éves koromtól része az életemnek. Jelenleg főleg az úszás, gyaloglás, egy kis tenisz, egészen ritkán vívás, ami

sportnak tartható. Nagyon szeretem a kerti aprómunkákat. Öröm, hogy van egy 170 éves hegyi házunk nagy kerttel a Zemplénben, Hejcéen 30 éve, és egy újabb, kisebb otthon Balatonlellén három éve. Ezek remek helyek az áthangolódásra.

De nekem van irodalmi aktivitásom is. Most jelenik meg egy könyvem, mely a *Németh Lászlóról* írott 10 korábbi tanulmányomat tartalmazza. Az utóbbi két évben tanulmányokat publikáltam a *Theologiai Szemlében*, a *Confessioban* és a *Valóságban*, továbbá „bölcs” felismeréseimet sajátos négysoros versikékben fogalmazom meg.

Szerinted meg lehet érteni a mai fiatalokat? Közel 80 év élettapasztalatával mit üzensz nekik?

A fiatalokat meg *kell* érteni. Meg *kell* tanulni a fiatalokat szeretni! – én így gondolom.

Az ajánlott életreceptem *Emmanuel Kant* transzcendens etikája nyomán, az előbb már említett négy sorban:

Ahogy kell

„Ahogy kell”, ez a nagy Törvény.

Csodálatos módon mindenki érti.

Közösséget formál, csendes biztonságot,

Csak nagyon ritka, ki meg meri élni. ■

Dr. Osvai László